

Móczár József

Az állambáztartás finanszírozása

Megjegyzések Bánfi Tamás – Balogh László (szerk.):
*Adózó munkaadók és adózó munkavállalók
a korrupciómentes gazdaságban*
című tanulmánykötet

(BÉTA BOOK KKT, BUDAPEST, 2011, 192 OLDAL)

Napjaink egyik rendkívül izgalmas és fontos gazdaságpolitikai kérdését veti fel a tanulmánykötet: hogyan lehet fenntartani a magyar állam finanszírozását, hogyan lehet elkerülni az államcsődöt a külső eladósodottság kizárásával? A szerzők válasza egyszerű és lényegre törő: korrupciómentesé kell tenni a gazdaságot, új munkahelyek teremtésével növelni kell a foglalkoztatottságot és a növekedést, meg kell adóztatni mind a munkaadók, mind a munkavállalók teljes körét. A kötet minden egyes tanulmánya új elgondolásokat és ezzel, mint ahogy a szerzők is fogalmaznak, vitatható közelítéseket is közre adnak. Kérdés, hogy csak a gyakorlat oldaláról mechanikusan vizsgálva például az optimális adórendszert, vagyis eltekintve az elméleti megfontolásoktól, az adórendszernek a termelés hatékonyságára gyakorolt hatásától, az úgynevezett Ramsey- (1927) szabálytól, helyes

következtetésekre juthatunk-e? Ennek szellemében vitatkozom a tanulmányok egyes felvetéseivel, illetve továbbgondolom az egyes gazdaságpolitikai javaslataikat.

A kötet nyitányaként (Prelude) Bánfi Tamás a magyar gazdaság versenyképessége és az állami feladatok finanszírozása közötti választási lehetőségeket vizsgálja az adóztatás mértékének szabályozásával. Ez egyszerűen úgy érthető, hogy az adóemelés csökkenti a gazdaság versenyképességét, viszont növeli az állami finanszírozást, míg az adócsökkentés fordított folyamatot indukál. Hogyan lehet ezt a paradox helyzetet feloldani? A válasz a magyar foglalkoztatás- és adópolitika alapos ismeretében majdnem hogy triviális képlet: az adótömeg az adóteher csökkentése mellett is növelhető, ha az adózók körének bővülése nagyobb adótömeg-növekedéssel jár. Ennek elérése négy olyan, egymással szorosan összefüggő célkitűzés megvalósításával lehetséges, amelyek min-

Levelezési e-cím:

jozsef.moczar@uni-corvinus.hu

den hazai közgazdász számára nyilvánvalóak, de így egy csokorba szedve csak most olvashatjuk először: új munkahelyek teremtése a munkaképes korú inaktívak számára; az adómorál javítása; a korrupció visszaszorítása a készpénzforgalom korlátozásával és a hazai eredetű jövedelem itthoni megadóztatása. Az egyes tanulmányok egy-egy célkitűzés megvalósíthatóságát, annak eszközeit elemzik.

A MUNKÁTLANSÁG KÁRHOZATA költői című tanulmány, amelynek szerzői Bánfi Tamás és *Barabás Tünde*, a munkaképes korú inaktív magyar és „romamagyar” (de inkább magyar roma) munkába állítására tesz javaslatot. A szerzők nem a szokásos nagy általánosságokban beszélnek: világosan és konkrétan megmondják, hogy a munkaképes korú nem foglalkoztatottaknak (inaktívoknak) a nulla vagy minimális szakképzettségüknek megfelelő munkát kell keresni. Mind az édesvíz, mind az élelmiszer már napjainkban is stratégiai termék, ezért a vízgazdálkodás és az agrárium – amihez ráadásul hazánk éghajlati és földrajzi adottságai kitűnő lehetőségeket is nyújtanak – jelentős mértékben figyelembe vehetők a foglalkoztatásuk megoldásában. Ezen belül a szerzők három ágazatot jelöltek meg:

- víztározók és csatornahálózat kiépítése, karbantartása és őrzése;
- zöldség- és gyümölcsstermesztés;
- gyógynövénygyűjtés.

Közismert, hogy Magyarországon a foglalkoztatás javítását jelentősen hátráltatja a munkaerő (a családok) immobilitása. Ezért a szerzők első lépésként megvizsgálják, hogy a munkaképes korú inaktív és munkanélküliek 42,7 százalékos országos átlaga regionálisan hogyan szóródik. A legnagyobb szóródást, 50 százalék felett, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Somogy megyében találták. Ennél kisebb a szóródás, de még az országos átlag feletti további hét megyében: a Dunántúlon Baranya és Tolna, valamint az ország keleti fe-

leben Hajdú-Bihar, Heves, Nógrád, Bács-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok megyében. További statisztikai mérések (iskolai végzettség stb.) alapján ezek a megyék a hátrányos helyzetűek, ami megegyezik a közhiedelemmel is. Tehát az itt élő, többségükben szakképzetlen munkanélkülieknek kell munkát adni, és lehetőleg helyben. Kérdés, hogy e megyék éghajlati és földrajzi adottságai mennyiben teszik lehetővé foglalkoztatásukat a korábban megjelölt három ágazatban? Mennyiben lehetnek e fejlesztések versenyképesek a világgazdaságban? Milyen szakképzettséget igényelnek ezek az ágazatok stb.?

A szerzők pontos statisztikai, növénytermesztési elemzésekkel igen kedvező válaszokat adnak e kérdésekre. A világ lakosságának több mint a fele éhez, az ivóvízkészlet egyes országokban kimerülőben van, az éghajlati változások lehetetlenné tesznek bizonyos növényi kultúrák termesztését, különös tekintettel a zöldségre és gyümölcsre, visszavetik az állattenyésztést stb. Ilyen körülmények között egyre inkább felértékelődnek a világgazdaság piacán az élelmiszerek, az ivóvíz, a vízgazdálkodás stb., ami kedvező fejlesztési lehetőségeket kínál a magyar gazdaság számára is. A hazai igények mellett exportlehetőségek is kínálkoznak. Mindezt alátámasztják a jelenlegi magyar kormány preferenciái is az agrárium fejlesztésére, ami persze nem jelentheti a magyar ipar, főképp az élelmiszeripar fokozatos talpra állításának elodázását. A jó minőségű magyar termőföld és a magas színvonalú hazai szakértelem kellő biztosíték, hogy a magyar agrárium ismét versenyképes legyen a világpiacon. A magyar ipar fejlesztése a korábbi, rendszerváltás előtti világszínvonalú termékek és technológiák alapos felülvizsgálatával, a jelenlegi világpiaci versenyképességük elemzésével lehetséges, tehetjük hozzá, amit a hazai adottságainknak megfelelő újabb termékek világszínvonalon történő előállítás szintén előbbre vihet. Mindkét terület fejlesztése csak az agrár- és a műszaki képzés

színvonalának emelésével érhető el, ami szintén eltökélt politikai döntést igényel mihamarább.

Amit itt javasolnak a szerzők, az tulajdonképpen a rendszerváltás hibás privatizációs politikájából adódó folyamatok megfordítása, ha úgy tetszik, a korábbi állapotok részbeni visszaállítása. Ezt maguk a szerzők is így gondolják, még ha csak a gyógynövénygyűjtés tönkretételét hangsúlyozzák is ki a tanulmányukban. Elemzésük nyilván azt a célt szolgálta, hogy kimutassák: a szakképzetlen munkanélküliek munkába állítására is van lehetőség, és ez is hozzájárulhat az adóösszeg növeléséhez, vagyis a versenyképesség javításához és az állami finanszírozás fenntartásához is.

AZ EGYSZERŰ ADÓRENDSZER című tanulmányában *Kürthy Gábor* abból indul ki, hogy a magyar adórendszer fölöslegesen bonyolult, mert a fedezeti célon kívül más célok finanszírozását is az adókból kívánják megoldani. Ez utóbbi még elfogadható is lenne, ha valóban fejlesztési, illetve növekedési célokat szolgálna, de nem szabad figyelmen kívül hagyni az adórendszer jövedelem-újraelosztó funkcióját sem. A szerző egyszerűbb adózási rendszert javasol, vitatható közelítésekkel a GDP adóterheire.

A tanulmány csak a nemzeti adózás keretei között marad a zárt gazdaság feltételezésével, csak a hazai termelésből származó jövedelem adóztatását vizsgálja, ami ugyan leegyszerűsíti a kérdést, de mint „adózó magot” elfogadhatjuk. A keynesi árupiaci makroökonómiai alapösszefüggések alapján, az aggregáció kérdését megkerülve először értelmezi a bevezetendő adófajtákat: a hozzáadottérték-adót, a jövedelemadókat, a fogyasztási adót, vagyonaadót, majd a számításai szerinti egyszerűsítések kétféle megközelítését tárgyalja.

A modell nem számol dinamikával, ezért eltekint az amortizációtól csak úgy, mint az inflációtól, és a teljes GDP-t tekinti a hozzáadottérték-adó alapjaként. Idehaza a jelenlegi rendszerben ennek az adónak az általános forgalmi

adó (áfa) felel meg, amiről kimutatja, hogy ezt valójában nem a teljes forgalom, hanem csak a hozzáadott érték, sőt csak egy része után fizetik meg, mégpedig a vásárlók. Az úgynevezett indirekt számítási eljárással egyszerűbbé tehető a befizetés–visszaigénylés adminisztrációja. A szerző szerint a tárgyi adómentesség (áfamentesség) megszüntetésével további jelentős egyszerűsítésre lenne lehetőség az adminisztráció szempontjából. Ez az egységes közelítés a „fűnyíró elv” alapján, kétségtelen, hogy egyszerűsítést jelentene, növelné az adóösszeget is, de kérdés, hogy a rendkívüli jövedelemkülönbségek miatt szociálpolitikai szempontból szükséges mentességek kiváltása nem ró-e még nagyobb terhet az államháztartásra mind költségekben, mind adminisztrációban. Érdekes lenne egy ilyen háttérszámítás elkészítése is, ami lehetővé tenné a mérlegelést is.

A jövedelemadók alapja a munkából és a tőkéből származó bevételek, ami elméletileg ugyan jól elkülöníthető, a gyakorlatban viszont szinte lehetetlen. A szerző e nehézséget úgy oldja meg, hogy a GDP előállítását egy konstans volumenhozadéku Cobb–Douglas termelési függvény segítségével modellezi, és a termelési tényezők rugalmassági együtthatóinak segítségével határozza meg a munka- és tőkejövedelmek részesedését. A modellben a jövedelemadók egyik része a központi költségvetéshez kerül, a másik a társadalombiztosítás bevétele lesz, járulékok címen.

A fogyasztási adókat a GDP felhasználási (és nem kibocsátási!) oldalán megjelenő *C* fogyasztásra vetné ki a szerző. Az *I* beruházást nem adóztatja meg, mivel majd fogyasztási cikket termel, vagy olyan beruházás jelöl, ami már termel is fogyasztási cikket. Itt is felmerül a fogyasztás és a beruházás szétválasztásának és a méltányosság kérdése.

A vagyoni adók a megtakarításokból képződött vagyonra kivetett adók. A vagyonaadó bevezetésével szembeni kritikát, nevezetesen, hogy a tulajdonos már a jövedelemadó befizetése utáni

megtakarításaiból tett szert vagyonára, a szerző azzal az egyszerű megállapítással veti el, hogy a jövedelemadó meglehetősen alacsony adókulcs mellett történt kifizetésre. Itt is komoly nehézséget jelent az adóalap megállapítása.

A legegyszerűbb adórendszer a szerző modelljében, ha az államháztartás kiadásait vagy csak a megegyező hozzáadottérték-adóval vagy csak jövedelemadóval fedezzük. (Itt és a továbbiakra vonatkozóan is érdemes megjegyeznünk, hogy az adók képzésében a képletek helyesek, viszont verbális kifejtésük gyakran félrevezető.) Ebben az esetben valóban elkerüljük a kettős adóztatást. Akkor miért lehetséges mégis a jövedelmek megadóztatása után kivetni a fogyasztási adót is? – teszi fel a kérdést a szerző. Válasza: „mert a jövedelemadó nem volt elég magas”, ami így félreérthető, hiszen az adózó számára minden adó magas. Nyilván itt és a hasonló válaszokban ez úgy értendő, hogy a jövedelemadó nem volt elég magas ahhoz, hogy fedezze az állami kiadásokat. E rendszer csak akkor működik, ha pontosan tudom az államháztartás költségeit a GDP arányában. Azt pedig tudjuk, hogy lehetetlen előre megmondani pontosan az állam kiadásainak összegét, de tervezhető, sőt több évre előre kellene tervezni. Ráadásul túlzottan mechanikus, egységes elv szerint működik, és figyelmen kívül hagyja az adórendszer jövedelemelosztó funkcióját.

Egyszerűsített adórendszerének egy másik változatában figyelembe veszi a járulékokat és a tőkejövedelem adóztatását is. A hozzáadottérték-adóval csökkentett GDP bruttó munkajövedelemre és tőkejövedelemre történő szétbontása – mint már említettük – a Cobb–Douglas termelési függvényben szereplő munka és tőke szerinti termelési rugalmassági együtthatók segítségével történik, amelyek meghatározása komoly számításokat igényel, bár a különböző számítások a majdnem állandó kétharmad-egyharmad arányt mutatják. Ezt követően meghatározhatók a munkáltatói és a munkavállalói járulékok, a személyi jövedelemadó.

A szuperbruttósítással kapcsolatban egyszerűsítésnek azt tekinti a szerző, ha a bruttó munkajövedelem lenne az alapja mind a járulékos-, mind a személyijövedelemadó-számításnak. A járulékokat nem különböztetné meg egymástól. Kérdés, hogy milyen kulccsal történne megadóztatásuk. Itt is hiányzik az indoklás, illetve annak mérlegelése, hogy vajon a munkáltatókat mennyi járulék befizetésére kötelezzük, hogy maradjon még forrása mind a fejlesztésre, mind a foglalkoztatás bővítésére is. A személyi jövedelemadó meghatározásában a nagyobb adóalap kedvező az államháztartásnak, viszont a munkavállalók közül – az egykulcsos adó mellett – az alacsonyabb bérűeket hátrányosan érinti. Maga az egykulcsos személyi jövedelemadó ösztönző lehet egy olyan gazdaságban, ahol lehetőség van minél magasabb jövedelemre szert tenni, viszont a magyar gazdaság a mai helyzetében ezt a lehetőséget még nem tudja nyújtani. Ráadásul visszafogja a belső fogyasztást, ami az export csökkenése következtében nagymértékben csökkenti a gazdasági növekedést.

A bruttó tőkejövedelem a társasági adó alapja, aminek befizetésével az adózott nyereséget vagy osztalékként kifizetik, vagy a vállalatnál marad tőkeemelés céljából. Az osztalékadónál figyelmen kívül hagyja a Tobin-q elméletet, vagyis, hogy a vállalat részvénytulajdonosai elfogadható reálhozamrátára tartanak igényt, ami az adózott nyereségnek az új beruházásokra visszatartott része feletti osztalékrátából és a tőkeérték-növekedési rátából áll. Az előbbi meghatározásában jelentős súlyt képvisel a társaságiadó-kulcs, tehát mértéke sokkal bonyolultabb vizsgálatokat igényel mintsem, hogy egy kalap alá vonjuk – az egyszerűsítés jegyében – az árfolyamnyereség-adóval.¹ Az árfolyamnyereség mindig kockázatos, ráadásul napjainkban inkább veszteség, de az árfolyamnyereség megadóztatásával az időpreferencia (és nem a pénz időértéke) egyaránt kockázatot jelent mind a részvényesnek, mind az államnak, s

érdemes együtt kezelni a Tobin-adóval, vagyis a pénzügyi tranzakciók megadóztatásával, amire a szerző nem tér ki, hiszen csak a termelésből származó jövedelmek megadóztatását vizsgálja.

A tanulmány a modellszerű vizsgálataival az adópolitika rendszerbe foglalását, anatómiai felépítését tűzte ki célul. Ennyiben elfogadható, hogy a különböző adónemek alapjainak egységes kezelése egyféle egyszerűsítést jelent az adópolitika elméleti közelítésében. Viszont az adópolitika gyakorlatában nem szabad eltekinteni a jövedelem-újraelosztó funkciójától, az adómértékek fejlesztést és növekedést elősegítő alakításától, és nem utolsósorban a szociális támogatások beépítésétől. Ezzel azt is hangsúlyozzuk, hogy az adópolitika, az adórendszer gyakorlata társadalom-politikai és történelmi kategória. Az egyes országok vagyoni helyzete, jóléte meghatározza a lakosság adóterher-viselő képességét, ami más és más adórendszer kialakítását teszi szükségessé. Ezért is fogadható el az a szerkesztői megjegyzés, hogy az EU nemzeti közötti adóharmonizáció csak azonos vagyoni helyzetűeknél lehet sikeres,² ami feltételezi – tesszük hozzá – egy közös költségvetés kidolgozását. Ez utóbbi viszont messzire vezetne, s elsősorban a tagállamok szuverenitását kérdőjelezné meg. A saját költségvetés és a közös monetáris politika az egységes fizetőeszközzel, vagyis a fiskális és a monetáris politika szétválása komoly gazdasági és társadalmi feszültségekhez vezethet és vezet is, mint látjuk, az euróövezet szegényebb mediterrán országaiban. A túlzottan erős vagy instabil euró ugyanis visszaveti mind a nem eurós országokba irányuló exportot, mind az onnan jövő turizmust, ami jelentős deficitet eredményez a fizetési mérlegben, és ami az államcsőd elkerülése végett az állam eladósodásához vezet. Kérdés, hogy hogyan lehet megoldani ezt a paradox helyzetet. Ez az egyik olyan probléma, amit nem gondoltak végig alaposan az euró bevezetésénél, csak úgy, mint az euróról a nemzeti valutára történő visszatérés lehetőségét sem,

ami most Görögországnál mindenképpen megoldást jelenthetne.

EGYSZERŰ ADÓRENDSZER – MÉLTÁNYOS ADÓZTATÁS című tanulmányában Bánfi Attila egyféle oknyomozói, tényfeltáró beszámolót ad közre az egyes adófajták, nevezetesen a bányajáradék és az energiaszektor privatizációja során és után ki nem rótt, vagy be nem fizetett járadékok nagyságáról. Ezek együttesen a 2010. évre tervezett 870 milliárd forint költségvetési hiány 35 százalékával, a tervezett 1881 milliárd forint személyijövedelemadó-bevétel 16,2 százalékával egyezik meg.

A szerző szerint a mostani globális pénzügyi válság kirobbanásakor még elképzelhető volt, hogy a válságnak pozitív kimenetele lehet egy új értékrend megteremtésére, azaz, hogy „az emberiség, vagy legalább az életmintát szolgáltatató társadalmak elég okosak és levonják a korábbi túlfogyasztásos modell tanulságait”, ami kifejeződik az adóztatásban is. A várakozás alaptalan, de legalábbis túlzott volt; nincs új modell, például a prioritásra váró természeti környezet megóvása továbbra sem központi kérdés. Az igazságosság és a méltányosság a környezeti szennyezések kárelhárításánál továbbra is csak elvétve érvényesül az adórendszerben.

Az ingatlanok megadóztatásával kapcsolatban számos jól vagy kevésbé ismert okot sorol fel, hogy miért nem lehetséges az értékalapú ingatlanadó bevezetése, szemben a területalapú ingatlanadóval. Az örökösödési és az ajándékozási adó eltörlésével, illetve be nem vezetésével egyetért, amennyiben az örökölt vagyon munkajövedelemből származott.

Maga a tanulmány érdekes, a hazai tiszavirág életű adók mellett betekintést kapunk az egyes országok vagyoni, örökösödési és ajándékozási adózáiba, valamint a különböző járadékok megállapításában tapasztalható visszasságokra. Ugyanakkor hiányzik itt is az elméleti közelítés, például az együtt élő generációk jólétének

vizsgálata a hagyatékok, az altruizmus stb. vonatkozásában. [Lásd erre Blanchard és Fischer (1996) kitűnő könyvét.]

OFFSHORE HELYETT NEMZETI ADÓZÁS, *Péli Éva* tanulmánya – mint azt alcímében is megjegyzi – az adóminimalizálás e formáját nemcsak lehetőségnek, hanem kényszernek is tekinti a piaci versenyben.

A tanulmány különbséget tesz a sokszor szinonim fogalmakként használt adóparadicsom és offshore között. Az adóparadicsomnak többnyire olyan szigetországot vagy miniatúrát tekintenek, amelyek adómentességgel vagy alacsony fix adóval, adóalkuval vonzzák a külföldi tőkét. Offshore-nak pedig azokat a vállalatokat tekintik, amelyeket az említett országokban jegyeztek be, de ténylegesen ott nem folytatnak gazdasági tevékenységet.³ Korábban a nulla vagy az alacsony adókulcs miatt „menekült” a tőke ezekre a területekre, ma viszont már inkább a kedvezőbb feltételek, a cégalapítás egyszerűsége, a fejlett bankrendszer, az EU-konformitás, a telekommunikáció fejlődése, válás esetén a vagyonmegosztás elkerülése, vagyonok eltitkolása stb. a meghatározó ok. A szerző az offshore-t szükségszerű kényszernek is tekinti a mai globális piaci versenyben, ami a multinacionális cégek mellett sokszor a talpon maradás egyetlen esélyét kínálják a kisebb nemzeti cégeknek.

Az olvasó bizonyára meglepődik, amikor azt olvassa a tanulmányban, hogy az éves cégbejegyzések számát tekintve az USA a világ legnagyobb adóparadicsoma. A Delaware államban alapított kft., ha az USA-ban nem folytat tevékenységet, a tulajdonos nem amerikai rezidens és az üzletvezetés helye is külföldön van, akkor számára a társasági adó alacsony fix összeg, minimális a fenntartási költsége és alkalmazhatja az úgynevezett átfolyó adózás elvét. Ugyanakkor az amerikai forrásból származó jövedelmet, a külföldön szerzett jövedelemmel együtt szigorúan megadóztatják. A 2011. feb-

rúár 24-én hatályba lépő törvénymódosítás ugyan bejelentést ír elő a külföldi tulajdonú cégek bankszámláira is, de ez még igazi áttörést nem jelent a nemzeti adózásban. A helyzet el- lentmondásosságát jelzi, hogy az amerikai társaságok is ott vannak az adóparadicsomban: tőzsdén is szereplő 100 amerikai társaságból 83 rendelkezik ott bejegyzett leányvállalattal, leányvállalatokkal.

Miközben az offshore megítélése világszerte meglehetősen negatív, hiba lenne azt hinni, hogy e cégeket befogadó államok nem profitálnak az ottlétükből. Mivel üzleti tevékenységet nem folytatnak, nem rontják a helyi vállalkozások jövedelmezőségét, de jelentős bevételi forrás a befogadó államok számára, és ráadásul munkalehetőségeket is teremtenek. Vagyis csak azok az országok nem részesülnek ebből a profitból és csak azok tiltakozása jogos, akik nem vesznek részt e nemzetközi pénzügyi műveletekben. Ezek a tények azt sugallják, hogy az offshore cégek működését csak egységes globális szabályozással lehet visszaszorítani, illetve hazai adózásra „kényszeríteni”.

A tanulmány részletes képet ad a különböző offshore cégekről, alapításukról és a felmerülő költségeikről, adózásuk és könyvvizetésük technikáiról és a nyilvánosságukról. Az olyan népszerű offshore központok, mint Hong Kong, British Virgin Islands, Ciprus, a Kajmán-szigetek, Dubai és Liechtenstein speciális szolgáltatásait is elemzi a tanulmány; viszonylag részletes útmutatást is ad a bankszámlanyitás előfeltételének és technikáinak leírásával.

A szerző világos magyarázatot ad az adóoptimalizálásra a nemzetközi adótervezéssel, azaz a nemzetközi jogszabályok adta lehetőségek kiaknázásával. Az egyik példája egy új eljárás vagy egy új termék szabadalmának, a licencjog offshore cégen keresztül történő értékesítésének, a másik pedig egy beruházás külföldi finanszírozásának offshore cégeken keresztül. Az offshore cégeken keresztül folyó kereskedelem célja, hogy a nyereséget alacsony adózású or-

számban mutassák ki. Azok a fejezetpontok, amelyek részletesen ismertetik azokat a visszaságokat, hogy például a magánszemélyek miként juthatnak hozzá legálisan az offshore-ban lévő pénzükhöz, vagy, hogy egy vállalatcsoport a kapcsolt vállalkozásaik eredményét hogyan irányíthatják át az alacsonyabb adózású országokba, mégpedig a piaci árnál jóval alacsonyabb transzferáron (a kapcsolt társaságok közötti elszámoló áron), ami minimalizálja a fizetendő adót, mind a meglévő szabályozók tarthatatlanságára hívják fel az olvasók figyelmét.

Az országok közötti kétoldalú megállapodások kiszámíthatóvá és egyértelművé teszik a nemzetközi tranzakciók adóztatását. Ezek célkitűzése a kettős adóztatás elkerülése, ami mentesítéssel, illetve beszámítással történik. Az OECD az egyes országok jogrendszerét négy kritérium (adómentesség vagy jelképes adó; az információ cseréjének akadályozása; az átláthatóság hiánya; a tényleges tevékenység hiánya) alapján vizsgálta, ami alapján adóparadicsomba sorolta az egyes országokat. 2000-ben 41 adóparadicsomot találtak. Közülük csak 6 volt hajlandó együttműködni az átláthatóság és az információcsere javításában (2007-ben már 33). Az offshore pénzügyi központok azonosítása is megtörtént a megfelelő (nincs forrásadó; laza ellenőrzés; erős titoktartás stb.) kritériumok alapján, ami egy-két kivételtől eltekintve az adóparadicsomokat offshore pénzügyi központoknak is minősítette. 2009-re már 38 adóparadicsom jelezte az együttműködési szándékát; mindössze Andorra, Liechtenstein és Monaco tagadta meg az együttműködést. Az offshore cégek nemcsak az adóminimalizálás miatt váltanak ki sok kritikát, de ennél is veszélyesebb az, hogy a nemzetközi terrorszervezetek pénzmosás céljából is igénybe veszik őket.

A tanulmányt két melléklet zárja; az egyik az adóparadicsomok történetét vázolja fel, a másik a transzferár-szabályozás gyakorlati számításainak rejtelmibe avatja be az olvasót, s ezzel teljes képet is kap az offshore cégek működéséről. Bár a

tanulmány végig azt sugallja, hogy az offshore cégek működése mennyire etikátlan,⁴ de végül is nem mond semmit a megoldásról, hogy miként lehetne érvényesíteni a címben is szereplő *nemzeti adózás* elvét, hogy az adózás valóban ott történjék, ahol a jövedelem keletkezett. Hiányzik az utóbbi években megjelenő *reshoring* bemutatása is, ami főleg adóamnesztia meghirdetésével, új szabályozók bevezetésével számos offshore céget hazatelepített. Mindez azt mutatja, hogy a megoldás azoknak a szigorú feltételeknek, adózási szabályoknak kedvező irányú megváltoztatásában rejlik, amelyek következtében kialakultak az adóparadicsomok és offshore cégek.

REJTETT GAZDASÁG – KÉSZPÉNZIGÉNY az utolsó tanulmány címe, amelynek szerzői *Raciborski Eszter* és Kürthy Gábor. A magyar köztudatban inkább a „fekete gazdaság” fogalma él, mintsem a „rejtett gazdaság”, ezért a szerzők kísérletet tesznek az utóbbi jellemzésére, bár igazából nem kapunk választ arra, hogy lehet-e, illetve mikor lehet szinonimaként használni a rejtett és a fekete gazdaság fogalmakat. [Erről precíz kifejtést olvashatunk Lackó (1995) tanulmányában.] Érdekes lehet az eddig elvégzett empirikus becslések ismertetése is, főleg a hazai rejtett gazdaságra vonatkozó számításoknak a tanulmány saját eredményeivel történő összehasonlítás szempontjából.

Az ezt követő elméleti kitekintés viszont kevésbé kapcsolódik a tanulmány fő vizsgálatához. Különös fejtörést okoz az olvasónak a *Johnson – Kaufmann – Schleifer* (1997) tanulmányából átvett stilizált modell értelmezése. Számos kérdés merül fel. Például az 1. ábrán a vállalati mobilitási függvény miért nagyobb merekségű egyenes, mint a rejtett gazdaság árnyát és az adóbevételeket és a közösségi javakat tartalmazó egyenes? Így, e statikus modellbe bevezetve a „pókháló” dinamikát, valóban instabil az egyensúly. Itt hiányzik az egyensúly értelmezése is, vagyis hogy ebben a pontban tisztul meg a munkaerőpiac. Hasonlóképpen nem érdemes

terhelni az olvasókat plauzibilis állításokkal, mint például „az adózás következtében bővül a rejtett termelés a piaci termelés kárára” (166. oldal), vagy a „versenyképesebb szereplők belépése és térnyerése csődbe vagy megélhetési adócsalásba kényszeríti a kisebb piaci szereplőket.” (ugyanott) Nyilván az érintett modellek sokkal izgalmasabb eredményekre jutottak, és azokra kellett volna kitérniük a szerzőknek.

A tanulmány fő célkitűzése a hazai rejtett gazdaság nagyságának becslése a 2000–2008 időszak egyes éveire. A szerzők – hasonlóan más szerzőkhöz – becsléseiket *Tanzi* (1983) készpénzkeresleti függvénye segítségével végezték el. Heylesen *Feige* (1986) tanulmányából indultak ki, de teljesen ignorálták a szerző által adott elméleti levezetést a megfelelő feltevésekkel együtt, ami világosan elvezette volna az olvasót *Tanzi* készpénzkeresleti függvényéhez, a kritikus egyszerűsítő feltevéseivel együtt. Vagyis, akik nem ismerik *Feige* és *Tanzi* tanulmányát, és szeretnék meg is érteni, hogy miként is értendő a 172. oldalon szereplő loglineáris függvény, azoknak mindenképpen ajánlom, hogy olvassák el ezeket a tanulmányokat, amelyek – hűen a *Staff Papers* (IMF) hagyományaihoz – egyszerűen és kristálytisztán magyarázzák el az elméleti és a formalizált levezetéseiket.

Tanzi (1983) a C készpénzkeresletnek az $M2$ arányában történő alakulását magyarázó proxy változókkal: az egy főre jutó Y jövedelemmel, a betétekre fizetett R kamatlábbal, a bérek és fizetések nemzeti jövedelembeli WS/NI arányával és a T jövedelemadóval becsülte. Pontosabban: a $C/M2$ értékét a magyarázó változók bizonyos kitevőjű szorzatfüggvényével⁵ becsülte, amit a logaritmus segítségével linearizált és el látott egy hibataggal.

$$\ln(C/M2) = a_0 + a_1 \ln(1+T) + a_2 \ln WS/NI + a_3 \ln P + a_4 \ln Y + \varepsilon$$

Ismerve a változók megfelelő hosszúságú idősorát, regressziós becsléssel meghatározzuk az együttthatókat együtt a standardhibával.

A rejtett gazdaság becslését a következőképpen adhatjuk meg. A regressziós egyenleket felhasználásával kiszámoljuk a $C/M2$ arányt, majd ismerve $M2$ értékeit kiszámoljuk a készpénzkereslet becsült C' értékét az egyes évekre. A következő lépésben a T változót nullának vesszük, míg a többi változó együttthatója nem változik. Az így kapott készpénzkereslet becsült értékét jelöljük C'' -vel. A C' és C'' közötti különbség mutatja a becsült készpénztartást az egyes években, amit az adó indukált. Másként fogalmazva, azt jelzi, hogy az emberek ennyivel több készpénzt tartanak az adók miatt, feltehetően azért, hogy elkerüljék azokat. A különbséget *Tanzi* (1983) „illegális pénznek” nevezi. (A „legális pénzt” az $M1$ és az „illegális pénz” közötti különbség mutatja.)

Amennyiben elfogadjuk, hogy a legális és az illegális pénz forgási sebességei megegyeznek, akkor a GNP-t osztva a legális pénzállományral, megkapjuk az egyöntetű pénzforgási sebességet. Ezzel beszorozva az illegális készpénzállományt, megkapjuk a rejtett gazdaság becsült nagyságát.

A szerzők pontosan ezt a számítási eljárást követik, de a magyarázó változók proxyjaiként a kamatláb mellé az árszínvonalat, a bankkártyás vásárlások értékét, a hivatalos nettó keresettömeget és az adócentralizációt (adójellegű bevételek/GDP) veszik.⁶ Eredményeik a hazai rejtett gazdaság visszaszorulását mutatják: míg 2000-ben a GDP 45,9 százaléka, addig 2008-ban már csak 22,8 százaléka volt a becsült értékük. Az első adat kissé soknak tűnik, de az értékek átlagos csökkenése azt mutatja, hogy visszaszorulóban van a hazai rejtett gazdaság.

* * *

ÖSSZEGEZVE A tanulmánykötet elsősorban az államháztartásban dolgozók és a gazdaságpolitikusok számára vázolt fel (minimális elmélettel és matematikai levezetéssel) könnyen érthető és világos cselekvési programot a munkaerő-

piacon, az adópolitikában, az offshore paradicsomok és a rejtett gazdaság visszaszorításában. A szerzők alapvető célkitűzése az volt, hogy vizsgálataikkal hozzájáruljanak a magyar államháztartás finanszírozhatóságának fenntartásához, javaslataikkal segítsék elkerülni az államcsődöt, miközben megőrizzük a magyar gazdaság versenyképességét. Ennek megfelelően a kötetet az empirikus vizsgálatok töltik meg, noha az egyes tanulmányok röviden kitérnek elméleti-ökonometriai kérdésekre is. Kérdés, hogy ez mennyit von le a tanulmánykötet értékéből. Mennyiben adhatunk igazat egy-egy elméleti közgazdásznak, akik hiányolják majd a korrupció elméletét⁷ vagy a munkaerőpiac matching elméletét stb. Nos, ha elfogadjuk – mint számos elméleti közgazdász is

tette (Keynes, Kornai stb.) –, hogy a közgazdaság-tudománynak valós kérdések vizsgálatából kell kiindulnia, akkor a kötet ebből a szempontból is javasolható tanulmányozásra: számos gyakorlati kérdés kaphat elméleti megközelítést és továbbgondolást a kötetből. A közgazdaság-tudománynak vannak olyan kérdései, amelyek valóban csak formalizált elméleti matematikai levezetésekkel válaszolhatók meg, és vannak olyanok is, többnyire gazdaságpolitikai, amelyek kifejezetten csak logikai érvelésekkel és nem mindig a racionalitást tükröző tények felsorakoztatásával válaszolhatók meg. Az itt szereplő tanulmányok többsége ez utóbbi kérdések vizsgálatával foglalkozik, mégpedig logikus és világos gazdaságpolitikai érvelésekkel.

JEGYZETEK

¹ Bővebben lásd Summers (1981), illetve Móczár (2008)

² Megjegyzéseikben a teljes adóharmonizációt (63. oldal) még hosszú távon is kizártnak tartják a szerkesztők, ugyanakkor az EU közös konszolidált társasági adóalapról 2011. március 16-án előterjesztett javaslatával szemben nem ennyire elutasítóak, hozzátéve, hogy Magyarország másik három tagállammal együtt elutasította bevezetését. (105. oldal)

³ A későbbiekben mind az adóparadicsom, mind az offshore meghatározását pontosítja a szerző az OECD által meg-adott kritériumok alapján.

⁴ Erre lásd Az offshore halála című kötetet

⁵ Ez volt Feige (1986) első kritikai észrevétele, mert levezetésében a jövedelemadó csak additív tagként szerepelhet a becslésben.

⁶ Regressziós egyenletünkben minden egyes változó előtt lemaradt a logaritmus jele, ami természetesen nyomdai hiba lehet.

⁷ A korrupció felszínes megfogalmazásban valóban az elhíresült „Nokiás dobozban átadott bankjegyeköteg”, de hogy miért van korrupció, annak komoly elméleti irodalma van. Lásd például Lackó (2006), Csekő (1992), Galasi – Kertesi (1987)

IRODALOM

BLANCHARD, O. J. – FISCHER, S. (1996): Lectures on Macroeconomics. *MIT Press*, Cambridge, MA

CSEKŐ I. (1992): Még egyszer a korrupcióról, a hatékonyságról és más egyebekről. *Közgazdasági Szemle*. 4. szám, 349–357. oldal

FEIGE, E. L. (1986): A Re-Examination of the „Underground Economy” in the United States. A Comment on Tanzi, *Staff Papers – International Monetary Fund*. Volume 30. No. 2 (June), pp. 283–305

- GALASI P. – KERTESI G. (1987): A korrupció terjedése. *Közgazdasági Szemle*. 9. szám, 1053–1087. oldal
- LACKÓ M. (1995): Rejtett gazdaság nemzetközi összehasonlításban. *Közgazdasági Szemle*. XLII. évfolyam, 5. szám, 486–510. oldal
- LACKÓ M. (2006): Az adóráták és a korrupció hatásai a munkapiacra. *Közgazdasági Szemle*. LIII. évfolyam, november, 961–985. oldal
- LAYMAN, BR. (2010): *Az offshore balála*. HVG Kiadó, Budapest
- MÓCZÁR J. (2008): *Fejezetek a modern közgazdaság-tudományból, Sztochasztikus és dinamikus nem-*
- egyensúlyi elméletek, természettudományos közelítések*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- RAMSEY, F. P. (1927): A contribution to the theory of taxation. *Economic Journal*. 37, pp. 47–61
- SUMMERS, L. (1981): Taxation and corporate investment: A q-theory approach. *Brookings Papers on Economic Activity*. pp. 47–127
- TANZI, V. (1983): The Underground Economy in the United States: Annual Estimates, 1930–1980. *Staff Papers – International Monetary Fund*, Volume 30. No. 2 (June), pp. 283–305